

Engem a folyamatos stressz éltet

A 75 éves Mikulás Ferencsel Kriskó János beszélgetett

Mikulás Ferenc producer, a Kecskemétfilm Kft. ügyvezető igazgatója 1940. augusztus 17-én született Somogy megyében. Gyermekkorát Dunapatajon töltötte. Édesapja korai halálát követően édesanyja egyedül nevelte fel öccsével és nővérével együtt. Középiskoláit a kunszentmiklósi gimnáziumban kezdte, de ötvenhatos szerepvállalása miatt eltávolították az iskolából. Kalocsán érettségizett le 1958-ban. Több sikertelen felvételi vizsgát követően segédmunkásként helyezkedett el, majd geodéta lett. Egy katona barátja javaslatára került kapcsolatba a Bács-Kiskun Megyei Filmstúdióval, ahol megismerkedett a filmkészítéssel. Jelentkezett a Pannónia Filmstúdió kecskeméti műtermének vezetésére, ennek kapcsán eltöltött egy évet Budapesten, a Pannónia Filmstúdió központjában. Alakulásától kezdve a kecskeméti stúdió élén áll. A rendszerváltozást követően kollégáival privatizálta az egykor állami tulajdonú rajzfilmstúdiót. Megalakították a Kecskemétfilm Kft.-t, amely máig sikeresen működik. 1985-ben létrehozta a Kecskeméti Animációs Filmfesztivált, amelynek a kezdetektől igazgatója. 1996-ban négy évre beválasztották az Animációs Filmművészek Nemzetközi Szövetsége (ASIFA) igazgatótanácsába. Az utóbbi időben egyedüli magyarként rendszeresen hívják a világ legjelentősebb animációs filmfesztiváljainak zsűrijébe. Számos jelentős hazai és nemzetközi elismerés, köztük a Balázs Béla-díj tulajdonosa. 2011-ben a Kecskemétfilm Kft. munkatársaival párhuzamosan személyesen is Magyar Örökség-díjat vehetett át a magyar irodalom népszerűsítéséért, többek között Arany János, Pilinszky János, Örkény István, Weöres Sándor műveinek megfilmesítéséért. Második házasságában él Kecskeméten. Feleségével, Varga Mártával két gyermeket nevelnek.

– *A háború idején születél. Milyen emlékeid maradtak kisgyermekkorodból?*

– Kaposváron születtem 1940-ben, de Dunapatajhoz kötnek az első emlékeim, ott kezdtem eszmélni. Olyan képek maradtak meg az emlékezetemben a legkorábbi időkből, hogy az utcasarkon dobolnak, és beszélgetnek az emberek arról, hogy viszik a zsidókat. Hallgattam a történeteket, de nem tudtam igazán, hogy miről is van szó. A másik konkrét kisgyermekkorai emlékem is a háborús időkből való. Ahogyan közeledett a front, egyre többen menekültek át a Dunántúlra. Hosszú szekérsorok araszoltak a kalocsa-meszesi kompátkelő felé. Aztán természetesen arra is elevenen emlékszem, amikor megjöttek a szovjet csapatok, és beszállásolták őket a faluba, néhány tisztet éppen a mi házunkba. Itt volt az első moziélményem is, az oroszok propaganda filmeket vetítettek a házunkban.

Az interjú közlésével szeretettel köszöntjük Mikulás Ferencet. (A Szerk.)

– *Dunapatajon ahhoz a nagyapádhoz költöztetek, akinek apapótló szerepe volt az életedben.*
– Engem valójában a nők neveltek. Apám korán meghalt, így Marcaliból visszaköltöztünk apai nagyanyámékhoz Dunapatajra. Itt számos nő vett körül: a nagyanyám, a nagynéném, apám testvére és természetesen az édesanyám és a nővérem. Ők minden szeretetüket és gyereknevelési tudásukat rám zúditották. Kettő az öcsémmel voltunk fiúk ebben a kiterjedt családban. Sokszor törtem rajta a fejem, hogy vajon másként alakult volna-e a viszonyom például a saját fiaimhoz, ha lett volna apaélményem? Ma sem tudom megválaszolni.

– *Mi volt a szerepe nagyapádnak a gyermekkorodban?*

– Az anyai nagyapám mintául szolgált mindenben. Mindennek megadta a módját, az öltözködéstől a munkán át az étkezésekig, mindenhez méltósággal viszonyult. Újdonság volt ez nekem, ilyesmit otthon nem tapasztaltam. Mint az itatóspapír, úgy szívtam magamba az összes megnyilvánulását.

Nem csak a nagyapámnak volt tartása azon a településen. Dunapataj parasztpolgári múltú nagyközség, öntudatos, zömében kálvinista parasztpolgárokkal. A falu is, az emberek is minden rezdülésükkel hatottak rám. Szokták mondani, hogy az emberrel 10-12 éves koráig minden megtörténik, ami fontos. Én is így vagyok ezzel. Dunapataj valamikor város volt, és egykori mezővárosi jogaira a kései utódok is öntudattal tekintenek. Fejlett polgári demokrácia volt 1945 előtt a településen, amelynek intézményei, szereplői, a különféle civil szervezetek, illetve azok utódai meghatározták a falu tartását a katolikus legényegylettől az iparosklubig, a 48-as körtől az olvasóköriig. Mindezeket aztán a Rákosi-korszakban egy tollvonással megszüntették, de a működésük hatása nem volt kitörölhető a pataji polgárok gondolkodásából.

– *A családod protestáns vagy katolikus vallású volt? Te magad hogyan viszonyultál a valláshoz?*

– Református vagyok, és templomba járó ember voltam én is. Annak is pontosan kialakult rendje volt, hogy a templomban ki hova ülhetett, mint ahogy annak is jelentősége volt, hogy az istentisztelet végén az emberek milyen csoportokban, kikkel verődtek össze egy kis beszélgetésre a távozás előtt.

A falu egész élete, tevékenysége, szokásai olyan átlátható, logikus szerkezetbe illeszkedtek, amit gyerekfejjel is könnyen megérthettem és átláthattam. Mindez nagyon fontos volt nekem, örülök, hogy ebben az archaikus jegyeket mutató faluban tölthettem a gyermekkoromat.

Az utca, ahol laktunk, a mesterek utcája volt. Élt az utcában egy bognár, volt továbbá egy órásmester, aki nagy különlegességnek számított: még az első világháborút követően maradt itt Magyarországon. Orosz volt ő is, a felesége is, de már bennszülött patajinak számították magukat. Lakott az utcában egy kovács, egy bádogos, két asztalos, egy koporsókészítő, egy bútorasztalos és egy fényképész.

– *Nagyapád is mesterember volt?*

– A nagyapámat ezermesterként tartották számon a faluban. Eredetileg a vasútnál dolgozott, különféle újításai voltak a vasúti biztosítóberendezéseket illetően. Pereskedett a MÁV-val, mert a vállalat szerette volna ingyen kisajátítani ezeket az újításokat, nagyapám meg nem akarta ingyen adni őket. A vége az lett, hogy nagyanyám több száz hold földje elment a pereskedésre. Nagyapám még Amerikában is kísérletezett a találmánnyal, kiment, hogy megpróbálja ott pénzzé tenni a biztosítóberendezést, de nem járt sikerrel. Sokáig eltitkolták előlem, hogy nagyapám Amerikában is járt, az ötvenes években ez nem számított jó pontnak, könnyen megvádolták bárkit, hogy az imperialistáknak kémkedik.

Közismert, hogy Dunapatajon, a Tanácsköztársaság idején milyen erős ellenállás volt. Olyannyira komoly, hogy a letörésére a faluba érkező Szamuely Tibor és a vele lévő különítmény csaknem 60 helybélit végeztetett ki, akasztott fel a református templom előtti téren, a gesztenyefákra. A történet mélyen beleivódott a falu társadalmának szövetébe, a kollektív emlékezetbe. Nagy a kisugárzása máig. Nem véletlen, hogy már korán meghatározta az én társadalomról vallott gondolkodásomat is. A protestáns neveltetésem, az értékrend, ami a családban körülvett, továbbá a falu közege, ethosza, mind erősen befolyásolta, hogy mit is gondoltam a világról.

Ugyanilyen fontosak voltak az olvasmányélményeim is. Hála istennek nagyon sok könyv volt otthon. Nagy hatással volt rám a Petőfi összes, Arany János verseskötetei, meg a halinakötésű Nyíró-regények. Voltak könyvek a családi könyvtárban a szépművészetekről, a magyar építőművészetről is, ezek is óriási élményt jelentettek. Mint ahogyan a világlátásomat nyitogatta a *Tolnai Világlapja* is, amelynek bekötött évfolyamai évtizedekre visszamenőleg ott álltak a polcon. Nem túlzás, ha azt állítom: a világszemléletem kialakításában komoly szerepe volt az olvasmányaimnak. Ezek mind olyanok voltak, amelyek a későbbi életem során is kimutathatók, nyomon követhetők.

Dunapatajon hatalmas Kossuth-kultusz volt akkoriban. Mi is őriztünk egy nagy olajnyomatot Kossuthról, a már idős Kossuth Lajos ül egy fotelben, nagy, fehér szakállal. Kossuth-portré nem csak nálunk volt, még nagyon sok háztartásban. És nem csak Kossuthról őriztek képeket a családokban. Emlékszem, volt például egy kép a rokonoknál Rákóczi búcsúzásáról. Tény, hogy Dunapataj polgárai minden korban függetlenségpártiak voltak. Olyan közegben voltam, amely a szabadságszeretetet, a bátorságot, a tisztességet tekintette magától értetődőnek, s ezt nevelte a felnövekvő ifjakba, így belém is. Ezek az élmények nyilván a későbbiek során is meghatározták az értékválasztásaimat.

– *Gyermekfejjel volt-e rendszeres munkád, feladatod a családban?*

– Nagyon jó volt, hogy minden nyáron dolgoztam. Örültem neki, szívesen mentem munkába mindig, de valójában elvárás is volt. Szükség volt a családban arra a pénzre, amit én kerestem a nyári munkával. Kőműves segédmunkás voltam, vagy őriztem a Dunaháton a gyümölcsöst. Ilyenkor kint töltöttem az éjszakákat is. Nagy élmény volt számomra a Duna, és persze a Szelidi-tó is. Éjszaka a Duna-parton gyakran elnézegettem az uszályokat. Köztudott, hogy a víz nagyon jól viszi a hangot, élveztem a külföldi hajókról hallatszó zenét. Számos alkalommal láttam, amint egy-egy csónak elindult a partról, odaeveztek vele a megállított uszályhoz, majd kisvártatva visszatértek. Nyilván csencseltek valamit.

– *Patajnak nem volt önálló kikötője?*

– Ordason, a szomszéd településen volt a kikötő, és voltak vízimalmok is, ezeket én még láthattam működés közben. Detektoros rádiókból szólt a zene a malmokban. Az ordasi hajóállomás is érdekes épület volt, nekem legalábbis feltétlenül, hiszen egy nyáron át részt vettem a felépítésében. Ekkor már középiskolás voltam, 15 éves. Építettek egy munkásszállót, ott laktam az építkezés ideje alatt a többiekkel. A munkások kemény fiúk voltak, vándoroltak egyik építkezésről a másikra. Velük töltöttem az időmet napközben is, plusz esténként egy hálószobában aludtam velük. Reggelenként úgy kezdődött a nap, hogy a Duna-parton, a közeli kocsmában bedobták a napindító felesekét. Én nem úgy voltam nevelve, hogy a napot pálinkával kezdjem. Kézzel kevertük a betont, fél köbméteres ládákban. A kész anyagot talicskával kellett feltolni az állásra, éppúgy, mint a téglát vagy a habarcsot. Irgalmatlanul nehéz munka volt. Egyszer aztán én is kipróbáltam a sajátos napindító szertartást. Bedobtam a fiúkkal a reggeli pálinkát, és sokkal bátrabban és erősebben kezdtem az asznapi munkát, mint korábban.

Filmszerű élmény volt, amikor kikötött egy-egy hajó. Maga a kikötés művelete is izgalmas volt. A hajó nem úgy áll oda a parthoz, mint ahogyan egy autó az útpadkához. Kicsit feljebb megy, visszacsorog, aztán ügyesen benavigál a kikötőbe. Már az érkezés előtt kolompol, jelezvén az érkezését a várakozóknak. Az utazók szépen felsorakozva várják, hogy kikössön. Először megvárják, hogy távozzon az utolsó leszálló is, utána szállnak be az újak. Ők egyébként javarészt piacoló kofák voltak, nemritkán állatot is szállítottak. Általában a fővárosi piacokra igyekeztek. A hajó hajnali 4-kor érkezett. Egyszer én is utazhattam vele.

– *Dunapataj a kalocsai érsekség közvetlen szomszédságában van. A gyermekkorodban is jelentős volt a katolikus népesség?*

– Nem voltak sokan a katolikusok a faluban, viszont kapcsolódott hozzájuk egy országos hírű esemény: bővíteni akarták a templomukat, és ehhez egy addig nem ismert technológiát használtak. Kettéfűrésztették a templomot, a szentélyt görgőkön méterekkel odébb tolták, majd beépítették a rést, így növelték meg a templom befogadóképességét. Mindez még a születésem előtt, talán 1936-ban történt, de a híre a mai napig elevenen él Patajon. Különlegességnek számítanak még a településen a református temető öreg, keményfából készült fejfái is, a néprajzi szakirodalom külön típusként tartja számon őket. Ezek a kuriózumok általában jó érzéssel töltötték el az embereket, büszkék voltunk és vagyunk arra, hogy patajiak vagyunk. Noha csak a gyermekkoromat töltöttem ott, a mai napig patajinak vallom magam én is.

– *Beszéltél korábban arról, hogy a család nőtagjai neveltek, ugyanakkor mindvégig nagyon mély és bensőséges kapcsolatod volt a nagyapáddal. Milyen ember volt?*

– Távolságtartó. Semmiképp sem bratyizós vagy bohóckodó típus. Távolságtartó volt, de megadta a tiszteletet egy gyereknek is. Soha nem parancsolt, inkább kért, vagy csak utalt rá, hogy valamit, ami a családi munkamegosztásban az én felelősségem volt, illene már elvégezni. Jó kapcsolatban volt a kalocsai szállásokon élő délceg, pota férfiakkal.

Nagyapám nem az egyedüli volt, aki a faluból parasztfiúként felment a fővárosba „szerecsét próbálni”, és állami állásba került. Az egyik testvére finánc volt, a másik testvére palotaőr Budán. Egy újabb testvére a BESZKÁRT-nál, a későbbi Budapesti Helyi Érdekű Vasútnál volt állásban, és volt egy olyan testvére is, akiből csendőr lett. Még ismertem őket, komoly tartású, ambiciózus, büszke férfi volt mindahány. Nagyapám pénzes postás volt Budapesten, a Kossuth Lajos utcában és a Rákóczi úton. Bizalmi állás volt az övé, rangot jelentett. Anyi borraalót kapott aktív évei során, hogy amikor nyugdíjba vonult, nem jelentett számára gondot, hogy megvegyen Dunapatajon egy nagy házat, a hozzá tartozó, tekintélyes méretű kerttel, 100 gyümölcsfával. Nagy szőlőterülete is volt, a Szeliditóra szaladtak le a sorok. Azt is példaszerűen rendben tartotta. A falubeli gazdák lenéztek azt a társukat, akinek a szőlője rendetlen, gondozatlan volt. A rokonságban számos mezőgazdasági szakfolyóiratot járattak. A trágyadomb is tudományos alapokon készült, úgy rakták gúlába a trágyát, hogy az egész építményt alácsövezték, és a trágyalevet elvezették alóla egy erre kiképzett csatornarendszerben. A mezőgazdasági gépek rendbe téve, letakarítva álltak, glédában, a fészernél, az udvar kötelezően felseperve, nyári időben felocsolva. Megszólták azokat, akiknek a portája nem volt rendben tartva. És mindez nem csak a polgári negyedben volt így, a tisztaság, a gondosság, a rend még a legszegényebbek lakta Varga utcán is általános volt.

– *Nagyapád eljárt otthonról, vagy a házában fogadta a barátait, vendégeit?*

– Többnyire otthon. Kialakult baráti köre volt. Az egyik barátja kurátor volt a református egyháznál, az első számú presbiter. Kínai fogságban volt, és mindenáron meg akart

tanítani engem a kínai nyelvre. Rajta kívül kártyapartneri is voltak nagyapámnak. Szinte magam előtt látom, ahogyan vasárnap reggel felkötötte a bajuszkötőt. Szép, hófehér bajusza volt. Valamikor ebéd után megérkeztek a barátai, leültek kártyázni a nappaliban. Nem a tisztaszobában, hiszen a miénk nem paraszti háztartás volt, hanem polgári. Tízfilléres alapon ultiztak egész délután, olykor éjszakába nyúlóan.

Van még valami, ami szinte automatikusan ötlik fel bennem, ha a gyermekkoromra gondolok: a por. Alig látszottak például esténként a porfelhőben hazatérő tehenek. A por aztán ellepett mindent, hiába csukták be gondosan a gardasszonyok az ablakokat. Ma már szinte szimbólumot látok ebben a képben. Őrzök egy másik képet is: fekszem a kocsiodalban, megyünk valahová munkába, s még próbálok egy szemhunyasnyit aludni. A kocsiodal résein át csak a tehenek lábát látom, ahogy minden lépésüknél, mint púderpamacsból, pöffennek föl a porfellegek. Nagyon finom volt az a por, agyagos a talaj, egy-egy szárazabb nyár végére már több centiméternyi vastagga nőtt. Kimondottan szerettem például mezítláb gyalogolni benne, s élveztem, hogy a lábujjaim közötti kis kráterekből felpipál a lágy, sima és meleg por.

Különleges élményem a villany nélküiség. 1945 után közvetlenül egy ideig nem volt áram a faluban. A háború előtt és alatt a malom szolgáltatta a villanyt, de a háború után néhány hónapig szünetelt az áramszolgáltatás. Volt helyette petróleumlámpa. A szatóc-boltba nemcsak kenyérért jártunk, de petróleumért is. Később, amikor már geodétaként dolgoztam Öregcsertőn, gyakran nem volt más ennivalóm, csak a boltban kapható nápolyi, ami gyakran volt áthatóan petróleumízű. Szörnyű emlék, mert másom nem volt, a petróleumos nápolyi pedig ehetetlen. Inkább éhen maradtam.

– Református általános iskolába jártál, de 1945 után feltehetően már nem működött sokáig egyházi iskola Dunapatajon sem. Hogyan emlékszel vissza a váltásra? Tapasztaltál-e gyerekeffel értékütközéseket?

– Volt értékütközés, nemcsak a tananyagban, de kicserélődtek az osztálytársaim is. Magas voltam, így az utolsó padban ültem első és második osztályos koromban. Körülöttem állami gondozott gyerekek, akiket dunapataji nevelőszülőkhöz helyeztek ki. Ezeknek a gyerekeknek egy része például az istállóknál aludt a befogadó családoknál. Vastag, durva anyagból készült a ruhájuk, hogy minél tartósabb legyen. Jellegetes volt nemcsak az anyaga és a szabása, de még a szaga is azoknak a ruháknak. Nagyon jóban voltam az állami gondozottakkal, valami megmagyarázhatatlan oknál fogva vonzódtam a hendikepes gyerekekhez. Az egyik barátom például sánta volt. Valószínűleg a nevel-tetéséből fakadt, hogy sokakkal szemben én nem csúfoltam, nem bántottam ezeket a hátránnyal élő gyerekeket, hanem segítettem őket, barátkoztam velük.

Kétségkívül nagy változást hozott az oktatásunkban az 1948-as év. 1946-tól 1948-ig jártam a református általános iskolába, utána az intézmény állami fenntartásúvá vált. Amire nagyon jó szívvel emlékszem, azok a tornaünnepélyek. Csodálkozom is, hogy ennyire kiment a divatból ez a hagyomány, mert rengeteg érv szólhatna mellette ma is.

Erőteljes iskolai élményem a sokat emlegetett kettős nevelés. Mást hallott az ember otthon, mást tapasztalt a bőrén, s megint mást tanítottak neki hivatalból azok a szerencsétlen pedagógusok, akik a saját meggyőződésükkel szögesen ellentétes elvek propagálására kényszerültek. A tantestület az államivá válást követően részben kicserélődött, jött néhány új káder, illetve kényszerűen távoztak azok, akik nem voltak hajlandók vagy képesek meghajolni a rendszer akarata előtt. Ugyanakkor volt két olyan terület, ami az átlagot messze meghaladóan színvonalas volt a pataji iskolában. Az egyik az ének-zene oktatás, Tikász Mihály tanár úr vezetésével. Tikász tanár úr Kodály-tanítvány volt, sokkal többet tanított nekünk a tárgyából, mint amennyi a tantervben szerepelt. Maga Kodály Zoltán is

többször felkereste Dunapatajt, hogy meglátogassa tehetséges tanítványát. Tény, hogy sokat tudtunk a népdalról, a kodályi zenepedagógiai elvekről, aminek aztán utóbb csodájára járt a világ. Én a saját bőrömön tapasztaltam meg, hogy valóban hatékony és működőképes.

A másik emlékezetes élményem a sport, az atlétika. Nem voltam születetten ügyes gyerek. 7–8. osztályos lehettem, amikor egyszer tornaórán ezer métert kellett futnunk. Ezt sokak meglepetésére – az én meglepetésemre is – megnyertem. A testnevelő tanár fedezte bennem a képességet, és rendszeres edzésbe fogott. Az atlétizálás nagyon jól tett nekem a későbbiekben, a középiskolában is, ahol már versenyszerűen sportoltam, mint középtávfutó. Részt vettem országos középiskolai atlétikai bajnokságon is, kunszentmiklósi gimnazistaként. Másodikak lettünk. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy akkorra már kicsaptak a kunszentmiklósi gimnáziumból, de a tanárom felkért, hogy induljak a volt csapatom színeiben. Így aztán valójában titokban futottam, de így is eredményes voltam azon a versenyen. Az edzőm gesztusa erős nyomot hagyott bennem, máig élénken emlékszem rá, és hálás vagyok neki, hogy lehetőséget adott nekem.

– *Miért Kunszentmiklóstra jelentkeztél gimnáziumba, hiszen Kalocsa jóval közelebb lett volna?*

– Azért Kunszentmiklóst választotta a család, mert református múltú iskola volt, én magam is református voltam, és az egyik nagybátyám is abban a gimnáziumban érettségizett. Édesanyám joggal gondolhatta úgy, hogy erről az iskoláról legalább vannak családi referenciáink. Kollégista lettem. Nehéz elmondani, hogy mi volt jó a húszfős hálótermekben, de jó volt.

A középiskola alaposan felforgatta az életemet. Nemcsak azért, mert egy idő után eltávolítottak, kizártak a kunszentmiklósi gimnáziumból, de azért is, mert tanítottak ott olyan tanárok, akik már 1945 előtt is ott dolgoztak, és igazi pedagógusok, nagy tudású, hivatásuknak élő emberek voltak. Közülük sokan agglegények, akiknek a családjuk nem kötötte le az idejüket, teljes tevékenységüket a tudományterületük művelésének és a mi pallérozásunknak szentelték. Kiváló könyvtára volt a gimnáziumnak még a református időkben, amelyet a tanári kar bölcsességének köszönhetően mi, diákok is korlátozás nélkül használhattunk. Számos fontos, régi könyvet olvashattam el ott, a Hóman–Szekfű-féle történelemkönyvtől kezdődően sok más, indexen lévő munkát is, amiből egyrészt felkészülhettem az óráimra, különféle kiselőadásokra, másrészt megismerhettem a hivatalostól eltérő nézőpontokat, s ezzel tágíthattam a látókörömet.

A kollégiumban olyan erős katonai fegyelem uralkodott, hogy nekem később a honvédség már nem okozott semmiféle kellemetlen meglepetést. Kötött rendje volt minden napnak. Ébresztő, reggeli torna, szilencium, reggeli után sorakozó, közös átvonulás a kollégiumból az iskola épületébe. Olyan nevelőtanárok voltak a kollégiumban is, akiktől nemcsak rendet lehetett tanulni, de műveltséget és tartást is.

– *Miért távolítottak el a gimnáziumból?*

– Amikor 1956-ban kitört a forradalom, a helyi forradalmi bizottság képviselői bejöttek a kollégiumba. Olyan diákot kerestek, aki el tudja szavalni fejből a Nemzeti dalt. A nevelőtanárom engem ajánlott. Amikor aztán a szerepvállalásom miatt eltávolítottak a gimnáziumból, még hosszú ideig lelkifurdalása volt miattam, hogy valójában az ő jó szándékú ajánlásának köszönhetően tört ketté ilyen fiatalon a karrierem.

Amíg gimnazista lehettem, a sport változatlanul kitüntetett helyet foglalt el az életemben. A sporthoz kapcsolódik, de valójában több annál, amit itt most megemlítek: a bugaci pusztával kapcsolatban szokták emlegetni, hogy ott van a sztyeppövezet határa. Én úgy gondolom, hogy az eurázsiai sztyepperendszer valójában a Dunáig húzódik, még Dunapataj is része Szentkirálypusztával, Órjeggel és a többi, a települést övező sztyeppés legelővel, így a Páskommal. A Páskom legelőt jelent. Nagyon sokszor átvágtunk rajta a

Szelidi-tóra menet. Leírhatatlan élmény, hogy miközben gyalogolsz, ugrálnak a szöcskék a lábad előtt, ürgék dugják ki fejüket a járataikból, ragadozó madarak, ölyvek és vércsék köröznek a fejed fölött. A távolban, a hőségtől reszkető levegőtől szinte megemelve legel a gulya, látod a gémeskutak keresztjeit, ahogy az ördögszekereket hajszojja a szél... – épp-úgy, ahogyan bő 150 évvel ezelőtt Petőfi megírta. Mintha megállt volna az idő, a hangulat máig változatlan. Nem véletlen, hogy éppen Petőfi és Arany költészete volt rám gyerekkoromban a legnagyobb hatással. Ez a közeg vett körül, és ez folytatódott Kunszentmiklóson is. Böszötrpuszta pont olyan szikes, asztalsímaságú terület, mint a pataji Páskom, csak jóval terjedelmesebb.

S hogy miért a sport kapcsán jutott eszembe mindez? A futóedzéseink úgy néztek ki, a mezei futás a tavaszi alapozásnál például, hogy az edző kiszemelt a pusztában egy távoli tanyát: fuss el odáig és vissza! Aki még nem próbált hosszú vagy középtávon futni, nehezen tudja elképzelni, hogy futás közben egy idő után milyen meditatív állapotba kerül az ember. Már régen nem a futással foglalkozik, automatikusan emelgeti a lábát, tartja a kezét a megfelelő szögben, és mentálisan nagyon fogékony állapotba kerül. Már nincs fájdalom, a monotonitás sajátos lélekállapotot eredményez. Kifejezetten élveztem, kerestem ezt az állapotot.

– Véletlen volt, hogy épp téged szemelt ki a tanárod a versmondásra, vagy tudták rólad a gimnáziumban, hogy az átlagosnál mélyebben érdekelnek a társadalmi kérdések?

– Már elég korán elkezdtek foglalkoztatni a társadalmi kérdések. Újságolvasó voltam, és 1956 tavaszán-nyarán már gyakran lehetett olvasni a Petőfi-körről meg egyebekről. Rádiót úgy tudtam hallgatni, hogy takarodó után belopóztam a tanterembe, mert csak ott volt elérhető a vezetékes rádió. A kollégium igazgatója egyszer, éjszakai ellenőrző körútján meghallotta, hogy szól a teremben a rádió. Bejött, beszélgettünk. Említettem neki, hogy a budapesti fejleményekből szerintem nagy baj lehet, érzem, hogy van valami a levegőben. Az ember egyébként is különösen érzékeny gyermekkorában, de a forradalom előtti hónapokban már tényleg érezni lehetett, hogy ami készülődik, az nem hétköznapi dolog. Pár nappal a forradalmi események előtt kirendeltek bennünket a kunadaci erdőbe röpcédulákat összeszedni. Nagy észre vall, hogy éppen a gimnazistákat vezényeltek ki a feladatra, mert természetesen elolvastuk, hogy mi volt a begyűjtendő cédulákra írva. Gúnyrajzok voltak, hogy Rákosi, Gerő és a kíséretük vonaton érkezik a Szovjetunióból, az ellenvonattal meg viszik ki a gabonát meg az állatokat ugyanoda. A cédulákat léggömbökkel szórták szét a terjesztők, ezeket kellett volna nekünk az utolsó darabig begyűjtenünk. Ha békében otthagyták volna őket az erdőben, az eső néhány nap alatt szétmosta volna valamennyit. Így viszont megvilágosodhatott az is, aki korábban nem érdeklődött a politikai közhangulat iránt.

A cédulagyűjtést követően nem sokkal kirobbant a forradalom, és én felkérést kaptam a *Nemzeti dal* elszavalására. A kunszentmiklósi községháza előtti piactéren fel kellett állnom egy kőpadra, onnan mondtam el a verset. A refrént egyre hangosabban mondta velem a tömeg, és a végén feldobáltak a levegőbe.

– Az eltávolításod nyilvánosan történt? Volt iskolai fegyelmi tárgyalásod, netán bírósági tárgyalásod?

– A tantestület tárgyalta az ügyemet, szavaztak is rólam, felteszem, hogy nyílt, és nem titkos szavazással. Úgy értesítettek az eredményről, hogy behívatott az iskola igazgatója, és ismertette a tantestület döntését. A lényege az volt, hogy távoznom kell nemcsak az iskolából, de a településről is. Meghatározták a napot és órát is, ameddig el kellett hagynom Kunszentmiklóst.

– *Hogyan derült ki, hogy érintett voltál? Valaki besúgott, vagy olyan sokan voltak a téren, hogy közismert volt a szereped mindenki előtt?*

– Ennél bonyolultabb a dolog. Más is történt ugyanis, nem csak az a versmondás. A gyűlést követően felutaztam egy barátommal a fővárosba. Akkorra már csitulnak a fegyveres összetűzések, nem voltunk életveszélyben, de amit láttunk, az mélyen beleégett az agyamba. Betört ablakok, becsületekasszák és különféle szórólapok, a napok alatt megszerveződött szabad sajtó első példányai. Ezeket én gondosan összegyűjtöttem. Egy teherautó platóján utaztunk Budapestig, amelyik élelmet vitt a forradalmároknak. Amikor visszatértünk Kunszentmiklósról, az összegyűjtött újságokat és rölapokat eldugtam a kollégiumi szekrényembe. Mindezek tetejébe még volt egy pisztolyom is. Apámtól örököltem egy startpisztolyt, valójában egy riasztófegyvert, az is ott lapult a szekrényemben. Volt hozzá patron is bőven. Sajnálatos módon nagyon hasonlított egy valódi fegyverre, igazi pisztoly formája volt. Egyszer egy hajnali órán felzavartak bennünket, mindenkinek a szekrénye mellé kellett állnia. Jöttek az ÁVO-sok, és minden szekrényt alaposan átkutattak. Joggal gondolhatnád, hogy ekkor buktam le, de nem. Nem találtak a szekrényemben semmit, ami érdekelhette volna őket. Az történhetett, hogy fülest kaptak a kollégiumban dolgozó nevelőtanárok a készülő ellenőrzésről, gondosan átvizsgálták előre a szekrényeket, és eltüntettek minden gyanúra okot adó holmit, így az én újságaimat és a riasztópisztolyt is. Megúsztam a razziát. Igen ám, de jött a március, és vele a MÚK, a „márciusban újrakezdjük” mozgalom. Nagy szervező voltam, sztrájkot kezdeményeztem, és nyilván értesültek róla a tantestület tagjai is. Szórólapokat is terjesztettünk. A kollégiumunk mellett lakott a községi párttitkár, aki azt állította, hogy mindig csúnyán néztem rá. Ezek a dolgok szépen összeadódtak, egymásra rakódtak, és végül az eltávolításomat eredményezték. Kicsaptak az iskolámból.

– *Titkon sem remélted, hogy egyszer majd visszakérülhetsz a volt iskoládba?*

– Nem, ez eldőlt már 1957. május elsején. Az volt életem egyik legborzasztóbb napja. Nem voltam fönn személyesen Budapesten, csak a moziban, a filmhíradóban láttam, de az is elég volt. Meghasonlottam, letargiába estem. Akkoriban volt, hogy hónapokig nem szóltam anyámnak. Nemcsak azért, mert a kizárásom után nem engedett vissza Kunszentmiklósról, a gimnáziumi bálra, jóllehet ott egy lány, akibe éppen fülig szerelmes voltam, és nagyon szerettem volna vele találkozni, de az 1957-es május elseje miatt is volt okom a némaságra. Elképzelhetetlenül nagyot csalódtam az emberekben.

– *Mi volt a megrendülésed oka? Gyávának vagy számítónak találtad a tömeget?*

– Döbbenetes volt számomra a csinált, művi derű meg a kedélyeskedés. És hát persze a tömeg, a rettenetesen nagy tömeg. Akik pár hónappal korábban még egészen mást gondoltak, mondtak és cselekedtek. A csalódás, hogy képesek azt a Szovjetuniót dicsőíteni, amelyik tankokkal és fegyverekkel vérbe fojtotta a sokaknak szent forradalmat. Láttam a tömegpszichózis hatását, hogy mennyivel másként viselkedtek az emberek, mint ahogy egyedül, egymagukban tették volna. Nyilván voltak közöttük elvhű kommunisták is, de bizonyosan többen voltak olyanok, akik számításból mentek ki a térre. Akkor értettem meg, hogyan működhetett a német fasizmus. Ugyanígy. Jó lecke volt arra, hogyan is működik a társadalom, a tömegember.

– *Érettségi után próbáltál jelentkezni az egyetemre?*

– Igen, próbálkoztam. Még testnevelő tanárnak is jelentkeztem Pécsre, a Tanárképző Főiskolára, de mindenhol elutasító választ kaptam, természetesen a valódi ok említése nélkül.

Hogy a kicsapatásom több volt annál, minthogy egy izgága természetű, kiskorú diákokat elküldtek az iskolából, arra csak később jöttem rá. Amikor – már geodétaként – visszakérültem dolgozni Kunszentmiklóásra, készültem hazautazni édesanyámhoz Dunapatajra, amikor a vonaton leült velem szemben egy fiatalember, és „felmondta” a teljes életemet. Se köpni, se nyelni nem tudtam. Akkor tudatosult bennem, hogy mindvégig figyeltek, hogy minden lépésemről tudtak attól kezdve, hogy eltávolítottak az iskolámból.

A megfigyelésnek írásos nyoma is maradhatott, mert visszaköszönt katonakoromban is. Először Békéscsabára hívtak be, majd rövidesen átirányítottak Nyíregyházára, ahol is egy olyan századba osztottak be, ahol fegyver nem kerülhetett a kezünkbe. Érdekes társaság jött össze. Egy századba kerültem például Wekerle Sándor egykori magyar miniszterelnök unokájával, református papok gyermekeivel. Hozzám, a kicsapott gimnazistához hasonlóan megbízhatatlanok voltak valamennyien. Azzal, hogy nem használhattunk fegyvert, nagyon nem szűrtak ki velünk. Hasonló érdeklődési körünk volt, részben ott sikerült pótolni azokat a műveltségbeli hiányokat, amelyeket egy egyetem vagy főiskola adhatott volna, ha esélyem lett volna a felvételre. De nem volt. Kalocsán, bizalmatlan légkörben leérettségiztem ugyan, de a továbbtanulás teljesen esélytelennek látszott. A seregben sok időm volt viszont az olvasásra. Ott olvastam el a Shakespeare-összest, olvastam Dante *Isteni színjátékát*. Akkortájt jelent meg a Modern francia költők antológiája. Azon versenyeztünk, hogy ki tud több Louis Aragon-, Tristan Tzara- vagy Paul Elouard-verset megtanulni. Ilyenekkel foglaltuk el magunkat, meg tarokkoztunk.

A tarokk különös módon végigkísérte az életemet. Amikor geodéta lettem, figuráns, akkor is csupa különleges emberrel voltam együtt segédmunkás. Volt köztük olyan, akinek két doktorátusa is volt. Ő volt Teszári Dönci. Teszári nagyon jó barátja és tarokkpartner volt Radó Vilmosnak, a kecskeméti színház örökös igazgatójának. Voltak közöttünk jogászok, egykori jegyzők, katonák, hadmérnökök – mind nagy kártyások. Csavarogtunk az országban, nappal húztuk a szalagot, tartottuk a kítűzőrudat meg a szintezőlécet, este megfűrdtünk, megvacsoráztunk és tarokkoztunk. És ők meséltek közben. Olyan dolgokról értesültem, amit az egyetemen sem tanulhattam volna. Nagyon tanulságos volt az is, hogy milyen tartással és méltósággal viselték azt a megalázó helyzetet, amibe a származásuk, vagy az ötvenhatos szerepvállalásuk miatt kényszerültek.

– *Ezek szerint nem élted meg kudarcként, hogy földmérő segédmunkás lettél.*

– A geodétakorszak több szempontból is nagyon értékes időszaka az életemnek. Egyrészt felért egy szociográfiai stúdiummal. Voltak olyan települések, ahol minden házba be kellett mennem a munkánk kapcsán. Láttam, hogy élnek az emberek. Elképesztő tapasztalatokat szereztem például a tanyás vidékeken, Pest megyében. Szép lassan szívárogtak le a lumpen elemek a fővárosból vidékre, főleg a tanyás körzetekbe. Már messziről lehetett látni a környezet rendezettségéből vagy éppen rendezetlenségéből, hogy az adott tanyán földművesek élnek-e, vagy a fővárosból kivonult, kétes egzisztenciák. Később technikus lettem. Kunfehértón például fiatal, érettségizett gyerekeket tanítottam a földmérésre. Velük készítettük az alaptérképeket.

– *Mi az az alaptérkép? Mire való?*

– Van egy országos alappont-hálózat, magasabb rendű meg alacsonyabb rendű háromszögelési pontokkal. Ezek 2–3 kilométernyi távolságban vannak egymástól. Ezekre a tereppontokra mértünk fel különféle tereptárgyakat, a kerítéseket, fákat, dűlőutakat, völgyeket. Egy tiszta, alumíniumlemezre kasírozott fehér lappal mentünk ki egy-egy településre, például Kunfehértóra, ott dolgoztunk 5–6 hónapot. Dél előtt terepen voltunk, délután tanítottam a gyerekeket. Akkor fejeztük be a munkát, amikor elkészültünk a falu

részletes térképével. Megcsináltuk az alappontsűrítést, aztán részletesen felmértük a teljes települést. Ez volt a korabeli térképkészítés technológiája. Máig sem felejtettem el, bármikor képes lennék megszerkeszteni egy település térképét ezzel az eljárással. Szerettem, mert rendszerszerű gondolkodás kellett hozzá, másrészt alkotásnak tekintettem, új szellemi termék létrehozásának. Semmiből valamit készítettünk.

– *Ha ennyire kedvelted a térképészti munkát, hogyan kerültél mégis a film közelébe?*

– Nem tudom, az életem hogyan alakult volna, ha nem távolítanak el a kunszentmiklósi gimnáziumból, de ha ott maradhattam volna, nyilván nem találkozom Biedermann Dénessel – ő a Wekerle-unoka –, aki ma Svájcban él. Ő hívta fel a figyelmemet még katonakoromban, hogy Kecskeméten működik egy megyei filmstúdió, s ha már úgyszólván Kecskeméten, az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatalnál dolgozom, keressem fel egyszer, csupán a tájékozódás kedvéért. Dénesnek jó barátja volt Halász Mihály operatőr, aki később a megyei filmstúdióból a Magyar Televízióhoz került. Hozzá küldött, és igen jól tette, hogy hozzá küldött. Ha nem találkoznánk, és nem sajtóítom el a segítségével a filmkészítés alapjait, akkor egészen másként alakulhatott volna az életem.

– *El is tudtál helyezkedni a filmstúdióban, vagy a munkakönyved maradt továbbra is a hivatalban?*

– Maradtam a térképészeti hivatalnál, a szabadidőmben jártam be a stúdióba. Kiváló iskola volt. Minden munkafázisnak részese lehettem a forgatástól, a negatív film hívásán át, a pozitív kópia elkészítéséig és a vágásig, a hangosításig. Bözsöny Ferenc és Döbrentei Piroska adták a hangjukat a Bács-Kiskun megyei filmhíradókhoz és a nálunk készült kisfilmekhez. Az elkészült hangos kópiákat közszemlére tettük az egykori Sajtóház földszinti kirakatainak egyikében. Az ablakra kifeszítettünk egy fehér pergament, oda vetítettünk, a járóelők ott láthatták a frissen elkészült filmjeinket. Javarást híradók voltak, de készítettünk kisfilmeket is, nem csak Kecskemétről, hanem az egész megyéről. Borzasztó nagy bűn, hogy ez az anyag elpusztult. A filmek egy töredéke fellelhető a Kecskeméti Televízióban, de az tényleg csak egy csepp a tengerből. Kár a filmekért, pótolhatatlan kordokumentumok voltak.

– *Ha még csak a megyei filmstúdió alkalmazottja sem voltál, hogyan kerültél mégis a Pannónia Filmstúdió kecskeméti műtermének élére?*

– A Bács megyei filmstúdióban értesültem arról, hogy a Pannónia létre kíván hozni egy műtermet Kecskeméten. Bacsó Zoli hozta a hírt, akinek a szülei mindketten Kecskeméten praktizáló főorvosok voltak. Zoli a Pannóniában volt operatőr, és néha, amikor hazajött a szüleihez, belátogatott hozzánk. A barátja volt Fodor Balázs, a mi operatőrünk. Véletlenül hallottam, amint beszélgettek a leendő kecskeméti rajzfilmstúdió tervéről. Bacsó Zoli kérdezte, nem ismerünk-e valakit, aki el tudná vezetni az új műtermet? Úgy gondoltam, próba-szerencse, tesztek egy kísérletet.

– *Hogyan zajlott akkoriban egy állásinterjú?*

– Matolcsy György volt a Pannónia Filmstúdió igazgatója. Bacsó Zoli beajánlott, elmentem hozzá egy bemutatkozó látogatásra. Matolcsy fogadott, hosszasan elbeszélgettünk. Attól kezdve egy éven keresztül minden szombaton ott ültem nála, zajlott a felkészítem. Minden alkalommal beszélgettünk is, de közben feladatokat adott, hogy nézzek meg szerzői filmeket, mondjak róluk véleményt, dolgozzam ki, hogy miként képelem a kecskeméti stúdió beindítását. Közben megismerkedtem a különböző munkafázisokkal, a kifetéssel, a kihúzással. Segédoperatőrködtem, animáltam, a rajzolás is szerepelt a programomban. Sokat beszélgettem más, ott dolgozó emberekkel. Nagyon jó társaság

volt, akik közül sokakkal jó kapcsolatba kerültem idővel, Hankiss Elemértől kezdve Nepp József és Jankovics Marcellig. Hankiss volt a filmstúdió művészeti tanácsának vezetője. Ő is bemutatott néhány embernek. Sokakkal megismerkedtem azok közül, akik segítettek Matolcsy munkáját, az ő köreibeh tartozó emberek voltak.

– *Matolcsy tudott a veled történetekről, a kizárásodról?*

– Természetesen beszámoltam neki a múltamról, ő minden fontosat tudott rólam. Így is kiállt mellettem. Ez a mai napig meghatározza a hozzá való viszonyomat, jóllehet később több konfrontáció is volt közöttünk a stúdióvezetés miatt. Én másképp gondolkodtam, önálló műhelynek tekintetem magunkat, ő meg bele volt kényszerítve, hogy úgy tekintsen ránk, mint a budapesti központ kiszolgálórészlegére. Sokat kellett harcolnom például a bérünk színvonaláért, hogy ne kapjunk szemérmetlenül kevesebbet ugyanazért a munkáért, mint a fővárosi központban dolgozó kollégáink.

Volt egy vízióm a kecskeméti stúdió jövőjéről. A filmkészítés folyamata egy idő után teljesen ismertté vált számomra. Azért is időztem kicsit hosszabban a térképkészítésnél, mert számos hasonlóságot mutat a filmkészítéssel. Végiggondoltam, hogy csupa tehetséges fiatal dolgozik a kecskeméti műteremben. Olyan embereket próbáltam keresni, akik tehetségesek, tisztességesek, rendesek. Talán nem lényegtelen, hogy mindenkinek megismerkedtem a szüleiével is, akiket felvettem a stúdióba. Leveleztem velük, felmértem, honnan is jönnek, mit hoznak otthonról magukkal. Tulajdonképpen családi környezet-tanulmányokat végeztem. Sorban végigjártam a művészeti szakközépiskolákat, rajzversenyt hirdettem, önéletrajzot kértem mindenkitől. Rajzokat is kellett beküldeni, és ezekből az információkból próbáltam döntést hozni. Segített Gémes József és Jankovics Marci is. Hetven jelentkezőből 12-13 embert választottunk ki, akikkel aztán elindult a stúdió. Akkor még nem volt sem középiskolában, sem egyetemen animációs szakemberképzés.

Azt is végig kellett gondolnom, hogy az embereim hogyan fogják elsajátítani az animációs filmkészítést. Azt a megoldást választottam, hogy fél napot kifestéssel foglalkoztak, fél napot pedig tanultak. Nemcsak animálást és kifestést, hanem egy kecskeméti szobrász közreműködésével modell utáni rajzolást is. Volt zeneelmélet-órájuk is, filmtechnikát és filmelméletet pedig én tanítottam nekik. Bejártunk Ruszt József rendezésóráira a színházba, tőle a dramaturgiát lesték el a kollégáim. Megszerveztem egy előadás-sorozatot Pap Gábor művészettörténésznek. Két-három éven keresztül az Iparművészeti Főiskola esztétika tanszékének vezetője is képzéseket tartott nálunk. Angol nyelvtanfolyamot is hirdettem. A Filmarchívumból sikerült megszerezni a filmtörténet nagy klasszikus alkotásainak kópiáit vetítésre. Megpróbáltam az embereimnek munka mellett egy komplett szabad-egyetemem szervezni. Ezzel indultunk.

Elhatározásom volt, hogy elkerüljük a vidékiség veszélyét. Be kellett építenem, meg kellett teremtenem azokat a kényszerpályákat, hogy Európához, vagy a világszínvonalhoz mérhessük magunkat. Erre szolgált az a nemzetközi ösztöndíjrendszer, amelyet a Soros Alapítvány támogatásával valósítottunk meg, másrészt elkezdtünk fesztiválokra járni. Zágráb közel volt, útlevelet is könnyebb volt szerezni. Saját költségünkön és diákszállokon lakva, de ott voltunk egy nemzetközi hírű, nagy fesztiválon.

Kezdetből arra törekedtem, hogy próbáljak a kollégáim értelmére hatni, és ne főnök legyek, legfeljebb első az egyenlők között. Ez annál is inkább fontos volt, mert művészekkel együtt dolgozni, irányítani őket, bonyolult feladat. A stúdió élén olyan kulturális menedzsernek kell állnia, akinek van antennája a művészek felé, ugyanakkor realista, pontosan érzékeli a rideg valóságot is. Ezek az emberek nem öncélúan összeférhetetlenek, nekik a stúdió életében más a fontossági sorrend, mint nekem. A legfontosabb céljuk önmaguk megvalósítása, és ezért nem neheztelhetek rájuk. Az a feladatom, hogy egyenlő

feltételeket biztosítsak minden alkotónak. Magam is tudom, hogy ez vágyalom, soha nem lehet maradéktalanul megvalósítani, mert van, aki tehetségesebb, van, aki kevésbé tehetséges, de ezt nem hajlandó tudomásul venni. Küzd a vélt igazáért, és közben hangoztatja, hogy őt méltánytalanul elnyomják, semmibe veszik. Az ilyen helyzeteket megfelelő tapintattal és bölcsességgel kell kezelni. Már az indulásnál kiderült, hogy hiába tehetséges, nem mindenkinek való ez a munka. Az animációs filmrajzolás rendkívül összetett képességeket igényel. A biztos rajzkészségen kívül ritmusérzék, fantázia meg színészi adottságok is kellenek hozzá. Erre születni kell, nem elég csupán megtanulni.

Néhányan azok közül, akiket felvettem, egy idő után rájöttek, hogy nem igazán sikeresek. Tehetségesek, de nem ezen a területen. Ezért aztán területet váltottak. Voltak, akik jól elsajátították a szakmát, de elmentek külföldre. Okozott konfliktusokat, de a barátságunk többnyire megmaradt. Nagyon sok esetben az ő külföldi kapcsolataik segítettek a stúdiót.

Voltak konfliktusaim azokkal is, akik érkeztek valahonnan, és el akarták csábítani a már kiképzett, tehetséges embereinket. Mészáros úr, aki Ausztráliából települt ide, magához édesgette az embereim egy részét, külföldi bérmunkákat zsebből fizetett. Persze, hogy egy-két kollégám megszárdult a pénz ígéretétől, és hozzá szegődött. Azt megelőzően Kiskunfélegyházán Gát György próbált meg rajzfilmsorozatot készíteni a *Lindából*, ő is vitt el szakembereket. Hamar feladták, összedőlt a konstrukció, de ha rövid időre is, gondokat okoztak a stúdióknak.

– *Olyan nyomás nem volt rajtad, hogy akitől a Pannóniában meg akartak szabadulni, azt átírányították Kecskemétre?*

– Nem volt erre példa. Kecskemét a budapestieknek nem volt valami vonzó hely, nem volt perspektíva. Amikor a *Magyar népmesékkel* először voltam a Magyar Televízióban, valósággal rám csodálkoztak, éppen csak azt nem kérdezték meg, hogy fehér emberek is élnek-e Kecskeméten. Vidék voltunk a számukra, még hozzá távoli vidék.

Úgy emlékszem vissza az elmúlt 44 évre, hogy nekem folyamatosan küzdenem kellett. Az életben maradás volt az elsődleges cél, de úgy, hogy a megfelelő feltételeket azért biztosítani tudjuk. Az induláskor a Pannónia Filmstúdió azt ígérte a megyével kötött szerződésben, hogy ő biztosít technikát, folyamatosan ad munkát, cserében pedig a megye gondoskodik megfelelő stúdióépületről. A Pannónia végül csak a minimális technikát biztosította, a Bács megyei filmstúdióból próbáltam 16 mm-es technikát szerezni. Munkát csak helyel-közzel kaptunk, arra kényszerültünk, hogy reklámfilmeket készítsünk kecskeméti és Kecskemét környéki cégeknek, továbbá az MTV Kereskedelmi Irodájának. Gajdócsi István, a megyei tanács elnöke közben megelégedte, hogy a Pannónia nem tartja be az ígéretét, s úgy reagált, hogy akkor a megye sem tartja be a magáét: nem kapunk új épületet, jöllehet leszakadt a Kölcsey utcai épületünk mennyezete, és valahová mennünk kellett.

– *Ettől akár véget is érhetett volna a kecskeméti stúdió története.*

– Pontosan így volt. Gajdócsi kérlelhetetlennek tűnt. Ott álltam a 13 emberemmel, akik tehetségesek voltak, Pécsről, Szegedről, mindenhonnan idetelepültek az én hívásomra, és hittek bennem. Akkor döntöttem úgy, hogy megkeresem a kulturális minisztert, Pozsgay Imrét, és tőle kérek segítséget. Pozsgay volt annyira óvatos, hogy elküldte a személyi titkárát, egy bajai származású művészettörténészt, és vele Tóth Menyhért festőművészt is, hogy nézzék meg a stúdióban zajló munkát, és nyilvánítsanak véleményt az életképességünkről. Bemutattam nekik az addig elkészült filmjeinket, és ők mindketten úgy referáltak Pozsgaynak, hogy érdemesek vagyunk a támogatásra. Pozsgay meggyőzte Gajdócsi Istvánt, adott egy kis pénzt a minisztérium is, és Gajdócsi is hajlandó volt a megye részéről beszállni az építkezésbe. Elkészítettük az új stúdió koncepcióját Kerényi Jóskaival. Úgy

döntöttünk, nem fogjuk kivágni a fákat, a megye kisajátította a telken lévő villaépületet, s ezzel meg lehetett menteni a telken álló, gyönyörű, öreg fákat. Hozzákezdünk az építkezéshez, és sok saját kezű munkát is beletéve, felépítettük az új stúdiót.

A megyei első titkár, Romány Pál azt szerette volna, hogy Aczél György avassa fel az elkészült épületet. Az avatás előtt hívott Gajdócsi István Romány javaslatával. Elmondtam neki, hogyha valaki, akkor egyedül Pozsgay avathat, mert az ő segítségével nélkül soha nem lett volna új épületünk. Gajdócsi megkérdezte, vállalom-e a politikai felelősséget. Igent mondtam. Sohasem voltam párttag, nem volt veszítenivalóm. Romány is elég bölcs volt ahhoz, hogy belássa: az avatás joga tényleg Pozsgayt illetné, de őt kevéssel korábban épp Aczél közbenjárására állították fel a miniszteri székből. Úgy oldották meg végül, hogy Aczél eljött Kecskemétre, meglátogatta a stúdiót, megmutattam neki mindent, filmeket vetítettem, de nem volt avatás. A mai napig sincs hivatalosan felavatva a stúdió.

– *Ma már nem is lehetne állami intézményként felavatni, hiszen időközben kivásárolták az állami vagyont.*

– A Pannónia szárnyai alatt voltunk az alapítástól egészen a rendszerváltozásig. Akkorra, kicsit megelégedve az ismert viszonyokat, úgy döntöttünk a kollégákkal, hogy önállóak leszünk. Állami vállalat lettünk, majd állami tulajdonú kft., majd az állami vagyonrészt kárpótlási jeggyel megvásároltuk – így lett a stúdió magántulajdon. Fontos megemlítenem, hogy nem a menedzsmen vásárolta ki az állami vagyont, harminc kollégával együtt, közösen lettünk tulajdonosok.

– *Nem volt olyan szándékod – különösen, miután elkezdted külföldre járni a fesztiválok kapcsán –, hogy elmenj valahova producernek?*

– Nem volt soha ilyen szándékom, és ennek több oka lehet. Az egyik oka az, hogy az ember szeretné jól érezni, otthon érezni magát valahol. Ez a „valahol” nekem Kecskemét. Amikor idekerültem, az otthonérzés megszerzése miatt megpróbáltam alaposan megismerni a város múltját, tudni szerettem volna a karakterét, tisztában akartam lenni azzal, hogy hova kerültem. Amikor már megismertem, kiderültek az árnyoldalak is. Az ember nem tud turistaként viselkedni a saját városában. Én is szerettem volna tenni valamit Kecskemétért, hogy jobban érezzem magam. Tulajdonképpen elsajátítjuk a várost azáltal, hogy idegenként kerülünk ide. Ez a folyamat tesz igazán lokálpatriótává. Nem az lesz a lokálpatrióta, aki ide születik, mert számára természetes a közeg. Számos olyan valódi patriótát ismerek, akik, mint én is, más településről kerültek ide már felnőtt fejjel, s az elsajátítás folyamatában gyökeresedtek meg Kecskeméten. A másik ok, ami miatt maradtam: ha annak idején volt bátorságom belevágni a filmstúdió felépítésébe, akkor az a dolgom, hogy tisztességesen, becsületesen végigvigyem. Sosem jutott eszembe azt mérlegelni, hogy esetleg máshol, mást is csinálhatnék. Ha nekem eszem lenne, akkor csak külföldi bémunkát vállalnék, és nagyokat kaszálnánk a kollégáimmal közösen. Ezzel szemben következetesen nemzeti filmgyártásban gondolkodom, gondolkodunk közösen, és azt műveljük. Én sem keresek vele jól, a munkatársaim sem, de úgy véljük valamennyien, hogy ez a fontos.

– *Ebben maradéktalan az egyetértés közöttetek?*

– Vannak, akik nem tartják annyira fontosnak. Én magam sokat törtem a fejem, hogy olyan témákat találjak, amelyek fontosak lehetnek a magyar kultúrtörténet, a nemzeti filmgyártás szempontjából, és folyamatos munkát adnak a kollégáknak. Az sem lényegtelen, hogy egy ilyen tematikára jó eséllyel tudunk finanszírozást találni. Hogy egy példát mondjak: az ezredforduló táján felvetődött bennem, hogy milyen érdekes lenne visszamenni száz évvel ezelőltre, s megmutatni az akkori Osztrák–Magyar Monarchia

jellegetességeit animációs filmen. Én találtam ki a *Magyar népmesék* sorozatot is, s ez nyilvánvalóan kapcsolatban van a geodétaként szerzett tapasztalataimmal és a szociográfiai érdeklődésemmel.

A magyar népmesék között talákoztam néhány Mátyás-mesével, onnan jött a Mátyás-sorozat ötlete, amit a Magyar Televízió elfogadott. Szintén az én ötletemre valósítottuk meg a „*Mondák a magyar történelemből*” című sorozatot, ami szintén hosszú távú munkát jelentett a kollégáknak. De ez működött szerzői filmek esetén is. Neuberger Gizinek én javasoltam, hogy a Magyar Fotográfiai Múzeum archívumára támaszkodva készítsen filmet. Ez lett a *Fotolife*. Összefutottam Kányádi Sándorral Stuttgartban, a Magyar Intézetben, és kezembe nyomta a *Világlátott egéért*. Javasoltam Szilágyi Zoliéknak, hogy készüljön film belőle. Pongrácz Gergely Kiskunmajsán adta a kezembe Mansfeld Péter kivégzésének jegyzőkönyvét. Abból szintén Szilágyi Varga Zoli készített sikeres szerzői filmet. Meghívtam egyszer Lázár Ervint az egyik fesztiválra, ezt követően javasoltam témaként a *Négyszögletű kerek erdőt* Horváth Marinak. Így függnek össze a dolgok. Az általam a nemzeti filmgyártáshoz sorolt munkákat többnyire jókedvvel végzik a kollégák.

A már említett sorozatokon kívül megemlítem még *Az avarok élete*, vagy a László Gyula rajzainak felhasználásával készült *Rege a csodaszarvasról* című filmeket, és még további filmeket is sorolhatnék, amelyek ebbe a vonulatba tartoznak. Ambícióm volt mindig a gyerekek számára olyan filmsorozatokot készíteni, amelyekből okulhatnak. És fontosnak tartottam, hogy az előző rendszer társadalmi visszasságait is filmekben dolgozzuk fel. Itt Szoboszlai Péter munkásságára gondolok mindenekelőtt. A kisljátékfilmekkel az animáció formanyelvét próbáltuk megújítani a Balázs Béla Stúdióval közösen. Törekedtünk a kezdetektől arra, hogy saját, felismerhető nyelvünk legyen. A képzőművészet területéről érkezett kollégáinknak lehetőséget adtunk mozgó képzőművészeti alkotások megvalósítására. Mások mellett Molnár Péter és Hegedűs 2 László munkássága példázza ezt a törekvésünket.

A külföldi munkák is igen gyakran személyes kapcsolatokon múlnak. Megismerkedtem Jean Francois Laguionie-vel, aki aztán meghívott Montpellier-be, a stúdiójába. Amikor a Hirosimai Fesztiválon találkoztunk, felkért bennünket Szilágyi Varga Zolival, hogy dolgozzunk együtt a *Majmok kastélyában*.

– *Ha akarnátok, meg tudnátok tölteni a stúdiót csak bérmunkával?*

– Böven. Hála istennek, már ott tartunk, hogy egymásnak ajánlanak bennünket a külföldi filmgyártó cégek. A németeknek készítettünk először egész estés sorozatot. A franciáktól a *Majmok kastélya* után két producer is megkeresett bennünket az ajánlatával, és éveken keresztül készítettünk francia sorozatokat és egész estés filmet is. Utána az írek jelentkeztek, ők javasoltak minket a spanyoloknak. Amikor egy német munkán dolgoztunk, a gyártásvezető közvetítésével jött létre egy francia kapcsolat. Most már a harmadik filmet készítjük a franciáknak. Ezek egész estés filmek. Épp most van egy német és egy olasz megkeresés az asztalomon egy-egy sorozatra. Az a problémám, hogy aktuálisan sok a munka és kevés az ember.

– *Kívülről nem érzékelünk különösebb fluktuációt nálatok. Van azért mozgás?*

– Amióta van 3D stúdióink, szükségünk van a technikát ismerő animátorokra. Éppen most érkezett két fiatalember Budapestről, mert aktuálisan több 3D-s megbízásunk van. Azért tudjuk viszonylag könnyen fogadni őket, mert annak idején úgy döntöttünk, legyenek vendégszobák is a stúdióban. Már az állami időkben is világos volt, hogy így jóval könnyebb embereket itt tartani, akár egy-egy munkára, mintha drága külső szállást kellene bérelnünk nekik. Kerényivel már a kezdet kezdetén úgy terveztük a házat, hogy legyenek benne vendégszobák.

– *Miért tartottad fontosnak, hogy Kecskemétnek legyen animációs filmfesztiválja?*

– Szándékom volt a kezdetektől, hogy lássuk, mi történik a világban az animáció területén. Így kezdődött. Abban az időszakban nem volt egyszerű utazni, csak Zágrábig jutottunk. Akkor találtam ki, hogy rendezünk Kecskeméten animációs filmfesztivált. A Pannóniában igazgatósági értekezleten többször felvetődött, hogy kellene egy fesztivál, de senki nem kapta fel vagy karolta fel az ötletet. Helyszínként felmerült Budapest, volt, aki azt javasolta, hogy a Balatonnál lenne az ideális fesztiválhelyszín, de valójában nem volt olyan elkötelezett ember, aki tényleg az ötlet mögé állt volna. Én viszont léptem, és 1985-ben megrendeztük az első Kecskeméti Animációs Filmszemlét.

A kecskeméti fesztivál kezdetben a magyar filmek szemléje volt, háromévenként rendeztük. Aztán arra gondoltam, hogy valahogy fel kellene kerülni a világ animációs fesztiváljainak a térképére, s akkor indítottuk a nemzetközi fesztivált is. Megnéztem, hogy milyen témában lehetne esélyünk, és megtaláltam az egész estés filmeket. Azóta már számos más fesztiválon is szerepelnek egész estés animációs filmek, Zágrábban mindegyiknél. Azt hittem, hogy segíthetek ezzel. Naivan azt is gondoltam, hogy az egész estés vonulat töretlenül tovább él majd a Pannóniában. Nem ez történt.

– *Az önállósodás után Kecskemétfilm lett a stúdió új elnevezése. A fesztiválra tekintettel?*

– Megkértem a város vezetőit, járuljanak hozzá a névhasználathoz, cserébe mi a fesztivállal jelentősen beszállunk a városmarketingbe. Meggyőződésem volt, hogy olyasmivel kell előállnunk, ami más városban nincsen. Rajzfilmstúdió máshol nincs, és animációs fesztivál sincs. Filmstúdióra volt kísérlet Pécsen, de elhalt, mert nem voltak olyan megszállott emberek, mint Kecskeméten én és a kollégáim.

100 éves jubileumát ünnepli a magyar animáció, amely így kitüntetett szerepet kap az ideai fesztivál programjában. Jó lenne, ha az alkalomra megnyílhatna a Magyar Animáció Háza, ugyanis Magyarországon nincs animációs múzeum. Más országokban van, tehát csak itthon számítanánk úttörőnek az ötlettel. Úgy gondolom, egy interaktív múzeum sok korosztály számára érdekes lehetne, és jól illeszkedne a város különleges gyűjteményeinek sorába, turistákat vonzhatna a városba. Ezért is találtam ki többek között a fesztivált. Nem csak a szakmának, nem csak a kecskeméti közönségnek. Egy ilyen eseményen a személyes, kulturális kapcsolatok gazdasági kapcsolatokká alakulhatnak, a városnak is nyújtani tudunk valamit általa, amiért érdemes bennünket támogatni. Ennyi a fesztivál háttere.

– *Hogyan kerültél be az Animációs Filmművészek Nemzetközi Szövetsége, az ASIFA vezetőségébe?*

– Amikor a magyar filmek fesztiválját elindítottuk, már akkor úgy gondoltam, hogy ne belterjes magyar zsűri legyen, hanem nemzetközi. Az európai animáció tehetséges és fontos alkotói közül kértem fel zsűritagokat. Megismerkedtek a magyar animációval, a kecskeméti stúdióban folyó munkával, a fesztivál színvonalával. Ők javasoltak engem, konkrétan egy francia hölgy, Nicole Salomon, aki az ASIFA-nak egyik alapítója volt. És John Halast is ismertem, ő is javasolta, hogy kerüljek be az ASIFA boardba. Ott aztán nagyon sok fontos emberrel ismerkedtem meg, köztük Sayoko Kinoshitával, akivel szoros munkakapcsolatba is kerültem.

– *Friss adat, hogy a Magyar népmesék sorozat epizódjait már több mint 22 millió ember nézte meg a neten. Történt ez úgy, hogy jelentős részük nemhogy szinkronizálva volna, de még felirat sincs rajtuk. Mi akkor a hatásuk titka? Annyira általános, emberi történetek, hogy önmagukban is hatnak?*

– Az animáció nagyon sokszor nélkülözi a dialógust, olyan vizuális nyelven beszél, ami mindenki számára érthető. Sayoko Kinoshita mesélte, hogy belőle úgy lett animációs rendező, hogy látta Jankovics Marcell *Sisyphus* című filmjét. Azért az az erő jele, ha valaki a világnak egy más tájkán erre tekintettel választ hivatást magának. Ezek az animációk,

még akkor is, ha narrátor vagy dialógus is van hozzájuk, olyan képi információt közvetítenek, amely jóval több, mint a natúr filmké. Azért, mert pontosan az animáció nyelvén beszélnek, a sajátos kifejezőeszközöket használják. Próbáld ki egyszer: vedd le a hangot egy játékfilm alól, és szembesülni fogsz, hogy milyen suta, milyen féldalás a hangok nélkül! Ha ugyanezt megteszed egy animációs filmmel, közel sem fogod ugyanannyira sutának találni, mert a képi világa magában is működik. A képet ki tudod találni, meg tudod fejteni.

2013-ban az ázsiai animációt mutattuk be a KAFF-on. Kértem Mongóliából is filmeket. A mongol televízió küldött is talán négy vagy öt filmet, és ebből kettő valójában magyar népmese volt. A történetük tökéletesen összeért két magyar mese történetével. Pár évvel ezelőtt szerveztem egy konferenciát a népmeséről. A környező országokból hívtam vendégeket, oroszokat, lengyeleket, szlovákokat, olyan alkotókat, akik népmeséket dolgoztak fel. Kiderült, hogy a mesék nem ismernek határokat, ősi, archaikus dolgok, olyasmiről beszélnek, ami időtálló. Nagyon sok esetben világértelmezések fogalmazódnak meg bennük, tárgyuk a férfi-nő kapcsolat. Nem véletlen, hogy ezeket a történeteket akkor is értik az emberek, ha a nyelvet esetleg nem ismerik. A mi népmesesorozatunkban a történelmi Magyarország díszítőművészetét használtuk fel. A színek nagyon fontosak, a formák, a mozgások is. Narrátorszöveg nélkül is sok minden megfeythető, megérthető belőlük. Élvezetessé teszi őket továbbá a képi humor. A magas nézettség újabb magyarázata lehet, hogy a világ számos pontján élnek magyarok, akik a világháló révén megnézhetik ezeket a filmeket. Persze nem csak magyarok kattintanak rájuk. Jött a közelmúltban egy spanyol nyelvű kommentár az egyik meséhez. Tartalmilag valami olyasmi volt, hogy egy szót sem érttem belőle, de nagyon jó!

– Számos nemzetközi fesztivál zsűrijében ültél, legutóbb Hirosimában, ahol Magyarország volt a díszvendég. Mit tapasztaltál: hol a helyünk a világ animációjában nekünk, magyaroknak, és szűkebben a kecskeméti stúdióban alkotó művészeknek?

– A magyaroknak előkelő helyük van, köszönhetően most a Moholy-Nagy Egyetemnek. Az a műfaj, amelyben a magyar animáció nagyhatalomnak számított, az egész estés film – köszönhetően a Magyar Mozgóképek Alapítványnak és Vajna úr országlásának – sehol nincs, ezzel tehát nem tudunk megjelenni. Egyrészt szétverték a Pannónia Filmstúdiót, másrészt nem adnak pénzt a műfajra. Megszűnt a Varga Stúdió is. Mindenki csodálkozik, hogy mi még talpon vagyunk. Valószínűleg azért, mert belekezdünk ebbe a korábban már említett vonulatba. Horváth Marinál érzem, hogy ő képes volt egy korszerűbb, egy új nyelvet megtanulni, mást, mint amilyen nyelvet korábban használt. Jó példa erre a *Négyyszögletű kerek erdő*, vagy a most induló *Cigánymesék* sorozat. Érdekes ugyanakkor, hogy vannak alkotók, akik már nem képesek a megújulásra.

A kecskeméti stúdió sikerei leginkább a szerzői filmeknél tapasztalhatók. Pócs Judit, továbbá Ulrich Gábor a maga absztrakt, erősen elvonatkoztatott animációjával ér el rendszeres sikereket. Sok fesztiválon díjazzák a népmesesorozat epizódjait is. De be kell vallani, hogy az utóbbi években a munkáink nagy része már külföldi bérmunka. Ezért tudtunk életben maradni. Aki még nagyon egyedi nyelvet beszél, az Szoboszlai Eszter. Neki még kicsit jobban el kell sajátítania a dramaturgiát, kicsit kevésbé kócos filmeket kell készítenie, és akkor eséllyel ki tudja futni magát. Vannak olyan kollégáink, akik a fővárosból idejönnek filmet készíteni. Most is vannak itt hárman. Sorozatokon dolgoznak, amit majd a KAFF-on is bemutatnak. Richly Zsolt, akivel a Luther-filmben dolgoztunk együtt, hat verses Kormos István-mesét készít nálunk. A többiek mind fiatalok, nincs gondunk tehát az utánpótlással, nem tartok attól, hogy ne lenne animáció Kecskeméten.

– *Ha nemzetközi zsűribe hívnak, van arra lehetőség, hogy képviseld, népszerűsítsd a magyar animációs művészetet?*

– Legutóbb Los Angelesben volt egy vetítésünk, kétszer egyórányi anyag a gyerek-, illetve a felnőttanimációból. Ezt az anyagot most átkérték Kanadába. Jó érzés tőlt el, hogy Szöultól Pozsonyon és Ankarán át Olaszországig képviselhetem nemcsak a stúdiómat, hanem a teljes magyar animációt is. Szerénytelenségnek tűnhet, de Magyarországról mást nem nagyon szoktak mostanában a zsűribe hívni. Ezt nem a személyes sikeremként fogom fel, inkább a magyar animáció elismeréseként.

– *Amit létrehoztál 44 éve, az nyilvánvalóan alkotás. De kiderült ebből a beszélgetésből, hogy erősen vonzódsz a költészethez, hogy a filmkészítésnek a gyakorlati fázisait is ismered, nem csak a logisztikát vagy a menedzseri, produceri munkát. Titokban nem akartál költő, forgatókönyvíró, dramaturg, rendező, operatőr vagy animátor lenni? Hogy ne csak filmötleket találj ki, de magad meg is valósítsd őket?*

– Amikor idekerültem a stúdióba, természetesen nekem is megfordult a fejemben többféle lehetőség. Mikor még bejártam a megyei filmstúdióba, több forgatókönyvet is megírtam, többek között Deák Péter barátomnak, aki Székesfehérvárra került. Neki rendeztem is egy-két dokumentumfilmet.

– *Őrzöd ezeket a kópiákat?*

– Nem, mert Székesfehérváron vannak, ha megvannak még. Volt aztán egy filmötletem, amiről végül Hankiss Elemér – bölcsen – lebeszélte. Az európai határok eltűnéséről szőtt volna. Mostanában foglalkoztat, hogy esetleg meg kéne írnom az élettörténetemet. Nem a szépírás kedvéért, hanem hogy a gyermekeimnek elmeséljem és továbbadjam életemnek azokat a történéseit, amelyekben nekik már vagy még nem lehetett részük. Másrészt úgy gondolom, fontos lehet egy ilyen memoár a rokonság számára is. Hogy megpróbálja újra összehozni a négy égtáj felé kirajzott családot, akik közül számosan komoly tudósi vagy művészi életművet mondhatnak magukénak. Szóval írni kellene. Hiszek abban – ismervé a felmenőimet –, hogy valahol a génekben ez programozva van.

– *Jankovics Marcell egyszer azt mondta rólad, hogy a szenvedélybetegek megszállottságával végzed a munkád a stúdió érdekében. Még a feleségedet is a stúdióban találtad meg. Van más életed is, mint az animáció világa?*

– Azt hiszem, van. Nem arra gondolok, hogy hétvégeken elmegyek úszni, és hogy érdekel az irodalom és a kultúrtörténet. Próbálom átélni, megélni más emberek léthelyzetét. Ilyen módon az ember szinte megsokszorozza a saját életét. Megvettem Schaffer Erzsébet legújabb kötetét, amely arról szól, hogyan küzdött meg a betegséggel, hogyan legyintette meg a távozás szele, de folyamatosan azt veszem észre, hogy tologatom el magamtól a könyvet... Nem akarok erre gondolni se.

– *Van olyan helyzet, hogy elérékenyülsz?*

– Igen. Azt hiszem, a korral jár. Állandóan visszatérő problémám például az önmagammal való elégedetlenség.

– *Bejártad a világot. Lassan 45 éve vezetsz egy nemzetközi hírűvé lett filmstúdiót. 30 éve igazgatsz egy olyan filmfesztivált, amelyet kategóriájában a világ 10 legfontosabbja között tartanak számon. Mivel vagy elégedetlen?*

– A napokban temették el egy 48 éves korában elhunyt kolléganőmet. Kulcsrajzoló volt, alkatilag sem az a fajta, aki keresi a rivaldafényt. A halálát követően szembesültem azzal,

hogy nem beszélgettem veled eleget. A Műkertvárosban élt, egyedül nevelte a gyermekét. Pár hónap alatt elvitte a rák. Szörnyű érzés, hogy csak most láttam be: többet tehettem volna érte. Többet kellett volna törődnöm veled. Jobban kéne vezetnem a stúdiót is. Nem könnyű feladat, elismerem. Hivatkozhatnék a mindig előrángatható körülményekre, de ha tehetségesebb vezető volnék, jobban mehetnének a dolgaink.

– *A 75. születésnapod ennek a beszélgetésnek az apropója. A kreativitás nem kopik? Ugyanúgy vannak ötleteid filmekre, a világgal való lépéstartásra, mint korábban?*

– Hála istennek, igen. Azt gondolom, hogy a kreativitás egy része másolás. Látok bizonyos helyzeteket, azokat megpróbálom alkalmazni a saját területemre, a saját életemre. Sok mindent láttam, ezek egy részét alkalmaztam is, természetesen módosított formában. Beszéltem arról, hogy Matolcsytól sokat tanultam, de nem úgy alkalmaztam ezt a tudást, mint ő. A kreativitásnak tehát van egy olyan része, hogy az ember másol, alkalmaz. Más kérdés, hogy erre kényszerültem is. Lehetne az életemnek akár a jelmondata is, hogy mindig kreativitásra voltam kényszerülve. Néha a túléléshez kellett, néha az előrelépéshez, de egész életemben szükség volt rá.

Bosszant a falvak elhanyagolása, a vizuális kultúra helyzete a kistelepüléseken. Az egykori mozik mindenütt bezártak, nem működtethetők rentábilisan, a technikájuk rég elavult. Megkerestem a Nemzeti Művelődési Intézet vezetőjét, hogy ne hagyjuk ezt annyiban, a fesztivál ideje alatt legalább vetítsük le a díjnyertes filmeket a környező településeken is. Megkerestem a megyei könyvtár igazgatónőjét, akinek nagy szerepe volt abban, hogy a megye szinte összes településén működik jól felszerelt könyvtár, közösségi tér, DVD-lejátszóval, projektorral. Régen is volt megyei filmtár, javasoltam, hogy hozzuk létre most is. A legkézenfekvőbb, hogy a Nemzeti Művelődési Intézet segítségével. Ha hetente csak egy alkalommal vetítenénk is, akkor is lényegesen jobb lenne a helyzet, mint most. Úgy gondolom, az emberek szívesen élnének egy ilyen lehetőséggel.

Vagy ott van a 3D-s stúdió ügye. Annyi történt, hogy beláttam: nem megy másként. Ha talpon akarunk maradni, kapcsolódnunk kell a 3D-hez. Fiatalokat kellett hívni, akik értenek hozzá és szívesen csinálják. Hát így jönnek a „kreatív ötletek”.

– *A rendszerváltozás körüli időben volt egy rövid liezonod a politikával, de elég hamar abbahagyta. Mi volt a kellemetlen benne? Miért nem köteleződtél el jobban? A személyiséged állt ellent?*

– Is. Meg a politika természete. Nehezen viseltem az úgynevezett pártfegyelmet akkor, mikor más volt a személyes meggyőződésem, mint amit elvártak tőlem az MDF-ben, mint tagkönyves párttagtól. Néhányszor nagyon nem voltunk összhangban. Olvastam egy tanulmányt arról, hogy a politika természete igen hasonlít a piacéhoz. Ki kell menni a fórumra, és valami olyat kell ígérni, amire van fizetőképes kereslet, hogy rád szavazzanak. Ez a magatartás nagyon távol áll tőlem. Nem beszélve arról, hogy a pártok gyűjtőhelyévé váltak számos kétes egzisztenciának, olyan embereknek, akik frusztráltak, sikertelenek voltak a munkahelyükön vagy a családi életükben, és a személyes kihívásaikra a pártjukban kerestek megoldást. Furcsa ötleteket és helyzeteket kellett kezelni folyamatosan, amelyek végig azt bizonyították, hogy nem egészséges személyiségű emberek a társaim a pártomban. Az is zavart, hogy számosan csak a karrier lehetősége miatt csatlakoztak hozzánk, és meg is fogalmazták a kívánságaikat, gyakran az elvárásaikat. Végül úgy gondoltam, hogyha én tisztességesen művelem a szakmámat, akkor többet használhatok, mint azzal, ha hűséges pártkatona leszek. Annak idején vállaltam annak a kockázatát, hogy a kecskeméti MDF szervezet a stúdióban alakuljon meg. Egy rendőr kilátásba is helyezte, hogy fogok meg lógni valamelyik főtéri fa ágán.

– Beszéljünk végezetül a családról. Az első feleségedre a stúdióban találtál rá, vágóként dolgozott itt. A jelenlegi feleséged szintén a stúdióban dolgozott és dolgozik újra. Két közös gyermeket neveltek. Volt-e a gyermekeidnek apja, vagy csak egy fényképet láttak egy férfiről, aki minden idejét a munkahelyén tölti?

– Az első feleségem, Judit nagyon sokat segített a stúdió indításánál. Nem csak nekem, a kollégáimnak is. Nagyon nagy gyakorlata volt a filmvágásban, és imponáló volt a vizuális kulturáltsága. Vele közös gyermekünk Szabolcs, aki Angliában matematikai logikát oktat egyetemen, talán kevesebbet kapott belőlem, mint a második fészekaljhoz tartozó gyerekek. Szabolcs nagyon önálló fiú volt már korán. Észre sem vettem, hogy elvégezte az általános iskolát, majd a középiskolát is, annyira nem volt gond vele. Nagyon jó eszű fiú volt, nem kellett segítenem a tanulásban. Szabolcs fiam inkább az édesanyjával tartja a kapcsolatot, és kevésbé velem.

Mártát, a második feleségemet is itt ismertem meg. Ha az ember a napjai döntő részét a munkahelyén tölti, valószínű, hogy kapcsolatot is ott talál. Kicsit személyes leszek: amikor először találkoztunk, belenéztem a szemébe és elvesztem. Egy pillanat műve volt. Egészen addig azt hittem, hogy nincs ilyen, de most már tudom, hogy van.

A második házasságomból született Kata lányomnak problémái voltak a matematikával, Szabolccsal ellentétben neki gyakran kellett segítenem. A matematikában elszenvedett kudarcok más tárgyakban is visszavetették a teljesítményét, de amikor végre felszabadult a nyomás alól, szárnyakat kapott, és kitűnően érettségizett.

Az öccse, Marci sajátos, érdekes fiú. Annyira hajlandó tudomást szerezni a jelenlétemről, amennyire az érdeklődési körébe beelégok. Amióta egyetemista, egyre közelebb kerülünk egymáshoz, egyre inkább az apját látja bennem, de változatlanul Mártához vonzódik jobban. Úgy vettem észre, Kata lányom meg inkább hozzám húz. Több olyan jellemvonása, tulajdonsága van, amelyekben magamra ismerek. A különbség, hogy én nem vagyok olyan szép, mint ő.

A második házasságomból született gyerekeimmel már több időm volt foglalkozni. Azt hiszem, egy bizonyos kor után már másként viszonyul az ember a leszűrmazottjaihoz, mint huszonevesen.

A nőkhöz való viszonyomról annyit elárulok, hogy minden szeretőmbé szerelmes voltam, és az egész életemet szerelemben éltem le. Ilyen típus vagyok, rajongó. Mindig rengeteget kaptam a nőktől. Meséltem, hogy ők neveltek. A szerelmeimtől is rengeteg mindent kaptam, gazdagabb lettem általuk.

– *Hogyan tartod formában magad? Nagyon fiatalosnak látszol, semmiképp sem tűnsz 75 évesnek.*

– Elsősorban genetikus dolog ez. Nagypám is, édesanyám is nagyon jól viselték a korukat. Másrészt biztosan jó alap volt, hogy rendszeresen sportoltam, atletizáltam. Amikor geodéta voltam, teljesítménybérben dolgoztunk, tehát annyit kerestem, amennyit gyalogoltam. Igyekeztem sokat gyalogolni. Manapság minden reggel tornázom, hetente járok úszni. Meg a szerelem, ami fiatalon tart. Hogy fiatalok vesznek körül, az is sok pluszt jelent a mentalitásomban, a gondolkodásomban.

– *Azok közé a 70–80 család közé tartoztok ti is, akik ott vannak minden mérvadó kulturális rendezvényen. Ambicionáltad-e, hogy túl a stúdión meg a fesztiválon, hatással légy Kecskemét kulturális életére?*

– Szerettem volna, ha néha meghallgatnak, vagy ha másként történtek volna bizonyos dolgok. Még a rendszerváltozás előtt a Városházán dolgozott egy, a város kulturális életét irányító stáb. Akár Heltai Nándorra, akár Kiss Mártára, Tapasztóné Perlaki Magdára vagy Font Saroltára gondolok, ők mind felkészült emberek voltak. Amikor azt a szisztémát

megszüntették, és jogászok, közigazgatási szakemberek vették át a helyüket, megérezte a város kulturális élete. Hiába, hogy az intézmények maradtak, ők a tanult szakterületük szempontjaival vannak elfoglalva, és nem is dolgozik a város kulturális arculatának komplex formálása. A város kulturális élete központilag nem kellően megszervezett, sok az esetleges, a kitalálatlan, végiggondolatlan elem. Hiányoznak a korábban megszokott és gyakori találkozások a művészeti élet kiválóságaival, még akkor is, ha a könyvtár próbál hiányt pótolni ezen a területen. Nincsenek országos jelentőségű kiállítások. Noha már 30 éves a fesztivál, nincs a városban egy megfelelő fesztiválhelyszín. Ez mind-mind zavar. Nem vesszük át, nem vesszük észre a jó példákat, pedig nem kell feltétlenül külföldre menni értük, néha elég volna megismerni a szomszéd városok jó gyakorlatát. Ezek zavarnak, de kívülről, kibicként nem szívesen szólok bele. Nem akarok sértődést. De szeretném otthon érezni magam a városomban. Akkor teremthető meg számomra ez az otthonosság, ha Kecskemét valóban a kultúra városa lenne. Számos olyan elem létezik ma is a városban, amit végiggondoltan és koncepcióval csak össze kéne rakni rendszerré, és máris megteremtődne, vagy nőne az otthonosság érzete. Ma nem látom azt a szellemi potenciált, azt az erőt, ami erre képes lenne. Érdekes lenne talán egy közvélemény-kutatást tartani országosan, hogy Kecskemét miről híres mostanában. Lehet, hogy kiderülne: már régen nem a barackpálinkáról, hanem a rajzfilmről meg a Mercedesről.

– Te vagy az egyetlen magyar, akit manapság a világ számos pontjára hívnak zsűribe. Elismeréseid száma igen magas. Ha most, így a 75. születésnap táján, arra kérlek, hogy vonj mérleget, azért az inkább az elégedettség felé billen, ugye?

– Számomra az elismeréseknek nincs meghatározó jelentősége. Természetesen örülök neki, büszke vagyok rájuk, de nem kérkedem velük, nem mérem magam általuk. Egy-egy animációs fesztivál után, még ha minden hibátlanul sikeres volt is, teljes kiüresedtség vesz erőt rajtam. Szinte légüres térbe kerülök, hiányzik a nyomás, a feszültség. Elkezdem hát azonnal keresni a következő feszültségforrást, a helyzetet, amit megoldhatok. Engem valószínűleg a folyamatos stressz éltet.